

מקורות המשנה ודרך סידורה

— מאת —

יחיאל י. זוינברג

מונטרי, שוויצריה

1234567 תחילת

יותר מדי טפלו חוקרי המשנה בשאלה הספרותית-היסטורית, היינו בשאלה על דבר התפתחותה והשתלשלותה של המשנה במשך זמן גידולה כיצירה ספרותית, ולא שמו לב במדה הדרושה לשאלה היסודית, על דבר המבנה הפנימי של המשנה שלפנינו, לפי מקורותיה השונים ואופן סידורם הסופי. השאלות שתפסו עד הנה מקום בראש חקר המשנה היו: מתי נסדרה המשנה בראשונה? מה היה אופים של הסידורים הקדומים שלפני רבי, האם היתה המשנה הקדומה אף היא חלוקה לפי סדרים, מסכתות ופרקים או היה לה סידור אחר שונה בצורתו וביסוד חלוקתו? מה היה מטרתם של מסדרי המשנה — הראשונים והאחרונים, ומה היה בכוונתם ליצור: ספר-לימוד, ספר-חוקים או ספר-אוצר לתורה שבעלפה? בשאלות אלו התלבטו החוקרים מרובות, וכפי שראינו לא הגיעו לפתרון סופי ומשכנע. ההכרעה עדיין תלויה ועומדת בשיקול דעתו או בטעמו של כל חוקר וחוקר, שבוחר לאחוז בשיטה זו או אחרת. הגיע הדבר לידי כך, שקבלת הפתרון ובהירות השיטה נעשו ענין של "ריב מפלגות", ואף בענין מדעי זה נפלגו החוקרים למחנות שונים — מחנה השמרנים הקיצונים, מחנה הבינונים ומחנה ה"משמאילים". הקיצונים: אלו מקדימים ואלו מאחרים את זמן חבור המשנה, ואחריהם באים הנוטים לכאן ולכאן ומפשרים ומתווכחים, כמו שנהוג בסכסוכים של מפלגות מדיניות וחברתיות. דבר זה דיו להאיר את המצב החמור שאליו הגיע בזמננו חקר-המשנה המדעי, האו-ביקטיבי כביכול, ולהוכיח לנו שאין להשלים עם מצב כזה בשום אופן. נדמה לנו כי עם חשיבותן של השאלות ההיסטוריות-ספרותיות, חקירת המשנה עצמה באופיה ובצורתה הסופית לפי מקורותיה ושכבותיה השונות

1234567 תורה

בצירופם וסידורם על-ידי המסדר האחרון, חשובה יותר לאין ערוך, בין להבנת המשנה ולבירור כוונתה האמיתית ובין לחקירת ההלכה והמשפט העברי, כפי שעוצבו בדרך השתלשלותם הארוכה. הרי עם כל ההיקף הענקי של הספרות הפרשנית למשנה עוד נשארו כמה וכמה מקומות סתומים וכמה משניות קשות-ההבנה שאין לפתרם אלא לאורה של החקירה הבקרתית בהבחנת המקורות ושילובם. וכן לא הגענו עוד להבנה מדעית מקורית של המשפט העברי, שסופרינו, ברובם הגדול, הקלו ראשם בחקירתו, ולא ניסו לחדור לפנימיות הגיונו ולברר את אפיו המיוחד; הם לא נכנסו לפני ולפנים של התלמוד ומכל-שכן שלא צללו בנבכי סוגיותיו, מה שדורש לימוד רב ועיון גדול ומתמיד, אלא הם לקטו ואספו קיצורי דינים ופסקי הלכות והלבישום לבוש חדש, נתנו להם ניב לשוני-מדעי וניסוח סיגנוני בטעמה של שפת המשפט הנהוג באומות העולם, וכינו את זה בשם "המשפט התלמודי". ועל-פי-הרוב הכניסו להרצאת משפט זה רעיונות זרים, מאותם שמרחפים באויר החוג שממנו באו הסופרים האלה או רעיונות של ספר-לימוד למשפט, שממנו היו שואבים את ידיעותיהם. פרי עבודתם אינו מחקר מדעי אלא ענין של צורת הרצאה והלבשת צורה חדשה, או — לכל היותר — קודיפיקציה מודרנית של השולחן ערוך ואחרוני מפרשיו. ומבחינה זו עשוי חקר המשנה המדעי להביא תועלת מרובה ולסייע לתקון המצב, כי כל בר-בירב יודע, שספרי הפוסקים מכילים רק את הפסק האחרון, ואף הוא לא נחתך על פי דיונים מעמיקים בטעמים ונימוקים משפטיים בלבד אלא בעיקר על-פי כללים מקובלים לפי המסורה, כגון: יחיד ורבים הלכה כרבים, או — הלכה כבתרא, וכיוצא בזה. כל הרוצה לעמוד על טיבו של המשפט התלמודי בהכרח שיכניס את ראשו בשקלא וטריא התלמודית ובדיעותיהם של גדולי מפרשיו, הראשונים והאחרונים גם יחד, ורק שם ימצא את ההגיון המשפטי של התלמודים בטהרתו המקורית, כי ישנן בתלמוד ובספרי הראשונים שיטות ודעות שאף-על-פי שנידחו מבחינת הלכה מעשית אין החוקר רשאי להעלים עין מהן, אם הוא רוצה לדעת כל דבר לתכליתו. ואין צורך לומר, כי בירור מהותו של המשפט העברי אי-אפשר בלי חקירה מוקדמת במקורו הראשון של משפט זה ז. א. בלי חקירת המשנה, שהיא המבוע שממנו נבעו שני התלמודים, והיא גם היתד אשר עליו נתלו כל שלטי הגבורים במלחמתה של תורה, וחקר המשנה עצמו דורש קודם כל פתרון השאלות הכרוכות במתכונת-בנינה ובסידורה, ובטרם

נפתור שאלות אלו לא נוכל — לפי דעתנו — למצא את ידינו ואת רגלינו במדע המשפט העברי.

אפשר לומר בלי שום גוזמא שהמשנה היא עוד היום חידה ספרותית. עדיין לא הותר הסבך הגדול של קושיות, שאלות ותמיהות, ואנו רוצים למנות רק את העיקריות והיותר חשובות שבהן:

(א) השמטות. כמה הלכות חשובות נשמטו מהמשנה, ובהן כמה משניות של רבי מאיר ושל בית שמאי ובית הלל, שמובאות בתוספתא ובברייתות שבגמרא. לפנינו עומדת השאלה: מדוע השמיט רבי משניות אלו של אבות המשנה?¹

(ב) חילוף היסודות לסידור המשנה. לפי עדותו של רב שרירא גאון סודרה משנתנו לפי סידורו הקדום של רבי מאיר, שמשנתו שמשה לרבי יסוד ובסיס, וכידוע לפי הכלל התלמודי "סתם משנה רבי מאיר". אבל כלל זה מופרך מכמה מקומות, שבהם סידר רבי על-פי משנתו של רבי יהודה ולא על פי זו של רבי מאיר. מה היא הסיבה של חילוף יסודות זה?²

(ג) שינויים באופן הובאת המקורות. בהתאם לכלל "סתם משנה רבי מאיר" אנו מוצאים שהרבה משניות סתמיות מוזכרות בתוספתא ובברייתות בשמו של רבי מאיר. אבל יש גם משניות לא-מעטות שרבי הביאן בשמו של רבי מאיר במפורש. מהו הטעם לשינוי זה בדרך הבאת המשנה של רבי מאיר?

ר' זכריה פרנקל משער שהמשניות הסתמיות הן אותן שרבי מאיר עצמו קיבל מרבותיו ושנה אותן במשנתו בדרך סתמית; והמשניות המפורשות בשמו הן אותן שרבי מאיר חידש מדעת עצמו. אולם ישנם מקומות שסותרים השערה זו. אזכיר רק דוגמא אחת. בנגעים פרק א' מ"א אנו קוראים: "מראות נגעים שתיים שהן ארבע וכו' — דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים וכו'". הרי לפי השערת ר' זכריה פרנקל כאן לפנינו הלכה שנתחדשה בבית מדרשו של רבי מאיר, ואילו מן הגמרא שבועות ה' ע"א ובתוספתא שם אנו מוצאים ברייתא, שממנה מוכח שזאת היתה משנה ישנה.³

(1) ראה דרכי המשנה, כלל י"ג.

(2) ראה ספר הכריתות, ש"ב, כלל י"ד, ודרכי המשנה, עמוד 123 (הוצ' ורשה).

(3) זו לשון הברייתא: "אמר ר"י שאל יהושע בנו של רבי עקיבא את רבי עקיבא: מפני מה אמרו מראות נגים שתיים שהן ארבע וכו'". אמנם בגמרא שם מובאה המשנה שלנו בנוסח אחד והמלים "דברי רבי מאיר" נשמטו בה. אבל כבר העירו התוספות שם ובארו שדרך הש"ס לזלג ולקצר. השערתו של ר"י הלוי ב"דורות הרא-

נעיר שהכלל "סתם משנה רבי מאיר" הנהו מוקשה גם מצד אחר. לא רק שישנן במשנתנו משניות סתמיות שסותרות זו את זו מה שצינינו כבר חכמי התלמוד — (שבועות ד' ע"א) אלא ישנן משניות שבאות במקום אחד בסתמיות ומקום אחר בשמו של התנא¹.

כמו כן יש להקשות, מפני מה באות כמה משניות — ואין בהן מחלוקת — בשם תנא יחיד ולא בצורה סתמית, כפי שנהג רבי לעשות ברוב המקומות מסוג זה?

ד) חוסר שיטתיות בדרך הסידור. ישנן כמה משניות שלא הוכנסו למקומם הנאות ושאינן מובאות במסכת אשר הן שייכות לה, אלא במסכת אחרת שאין לה כל קשר עניני עמה. על חזיון מופלא זה כבר נשאל אחד מגאוני בבל והוא השיב תשובה מספקת: "רבי כשסידר המשנה מצא פעמים דברים סדורים ובאים ופעמים סידרם הוא כפי חכמתו איש על מקומו; ואותם שסודרו כבר על-ידי הראשונים לא נראה לו לשנות הסדר, וזה מטעם שחייב אדם לומר כלשון רבו, ומשנה זו מעירובין (פרק ג' מ"א) כן מצאה²". והראשונים לא היו שונים כסדר המסכתות אבל היו מחברים דברים הדומים באיזה דמיון, ולא תקשה להם: למה עשו כך? כי הם היו שונים באותו סגנון לפי שהיה מועיל להם שלא לשכחם, כדמיון הדברים אוחזים זה לזה ויזכרו³.

אולם תירוצו זה מספיק רק לבאר את הדבר, שמשניות אלו נשנו שלא במקומם הראוי אבל איננו מספיק לבאר לנו, מדוע משניות אלו פעמים חוזרות ונשנות גם כן במקומן — אם בכל הנוסח שלהן או בחלקו הגדול — ופעמים אינן נשנות במקומן הראוי כלל וכלל. איך יש לבאר שינוי זה בדרך הסידור?

ה) חיסורים וקטועים במשנה. אנו מוצאים בכמה משניות מאמרים המורים על משניות אחרות, שאינן נמצאות כלל במשנתנו אלא נזכרות

שונים" (א, ג עמוד 242), שרבי מאיר וחכמים חלוקים בגירסא והש"ס מביא את המשנה לפי גרסת חכמים, אינה מבוססת כל צרכה.

(4) ראה "ספר הכריתות", כלל ט"ז, ו"יד מלאכי" אות תק"ב.

(5) לשון המשנה הנדונית היא: "בכול מערבין ומשתתפין, חוץ מן המים ומן המלח וכו'". ואח"כ באות ההלכות, שאין להם ענין כלל במקום זה: "והכל ניקח בכסף מעשר, חוץ מן המים ומן המלח, הנודר מן המזון מותר במים ובמלח."

(6) עיין ב"יעיר אוזן", מערכת מ', אות ל"א.

(7) ראה "דרכי המשנה", כלל מ"ב.

רק בתוספתא או בברייתות. נביא כאן שתי דוגמאות. במשנה מנחות פרק ג', מ"ד, אנו קוראים: "נטמאו שיריה, נשרפו שיריה, אבדו שיריה — כמדת רבי אליעזר כשרה וכמדת רבי יהושע פסולה". אולם מדות אלו של רבי אליעזר ורבי יהושע לא הוזכרו במשנתנו, כי אם רק בתוספתא (זבחים פרק ד') ובגמרא (פסחים ע"א ע"ב). אותו הדבר במשנה ו' פרק ה' במנחות: "אלו טעונים תנופה ואין טעונים הגשה: לוג שמן של מצורע, ואשמו, והבכורים — כדברי ראב"י. ואילו דברי ראב"י לא הובאו במשנה אלא בברייתא (מנחות דף ס"א ע"א). וכאלה יש רבים⁸. מן ההכרח הוא שנאמר, כי מסדר המשנה הוסיף במשניות אלו מאמרים מתוך התוספתא או מתוך מקור תנאי שממנו שאבה התוספתא. ובאמת סיגנון המשניות שהזכרנו לעיל מורה שהמאמרים האלה נתוספו וכאילו הפסיקו את נוסח המשנה באמצע דבריה. הנוסח הקדום של המשנה במנחות פרק ג' היה כנראה: "נטמאו שיריה, נשרפו שיריה, אבדו שיריה, — פסולה", ואח"כ באה ההוספה ששינתה את לשון המשנה והבחינה בין מדת רבי אליעזר ומדת רבי יהושע. וכן הוא גם במשנה פרק ה' במנחות, שהמלים "כדברי ראב"י" נוספו בה ע"י המסדר. ומכאן ראייה ברורה שידו של המסדר חלתה גם בנוסח משנתנו.

אנו מוצאים לפעמים במשנתנו גם הרצאה קטועה של וויכוחי חכמים חולקים זה עם זה. ויש שהמשנה מביאה רק את ראשית הוויכוח (למשל ביבמות פרק ט"ו, מ"ב) וסוף הויכוח בא בתוספתא או בברייתא שבגמרא. ויש שהוכוח נשמט לגמרי ונאמר רק שאחד החולקים הודה לחברו ולא נאמר מאיזה טעם הודה לו, ואולם בתוספתא נאמר הטעם⁹.

משניות מופלאות אלו אינן מתבארות אלא אם כן אנו רואים אותן כקיצורים של משניות קדומות שהן עדיין מונחות לפנינו בצורתן המקורית בתוספתא או בברייתות שבגמרא. ומכאן אנו למדים שמסדרי המשנה, כשהשתמשו במקורות הקדומים שהיו ידועים לכל, לא היו מוצאים לפעמים צורך לתכלית סידורם להביא את נוסח המקור במלואו אלא להביא מה שנראה להם ולהשמיט את השאר. על ידי כך מובן גם שהאמוראים יכלו להשלים את החסר במשנה מתוך התוספתא או מתוך קובצי-משניות

(8) ראה שם, כלל ט"ו.

(9) ראה תרומות, פרק ח', מ"ד ותוספתא שם פרק ו'; נגעים, פרק ז', מ"ד ותוספתא שם, פרק ז'. — וכבר העירו על זה בעל "ספר הכריתות", ש"ב, כלל מ"א, וזכריה פרנקל ב"דרכי המשנה", כלל ט"ו.

אחרים שהיו מצויים בידם, כעין ההשלמה שמשלימה סתמא דגמרא "וכן ר"י אמר שמואל", מה שחסר במשנה (ר' יבמות דף קט"ז ע"א). הרי כאן ראיה ברורה שלא תמיד היה מסדר המשנה מביא את הלשון הקדום בשלמותו, אלא היה משמיט ומקצר לפי שהיה רואה צורך בכך.

כל אלה הן קושיות ובעיות שאין לחוקר המשנה להשתמט מהן. על קושיות אלו אמנם כבר עמדו ראשונים ואחרונים והעמידו כללים לשם ישובן. אולם כללים אלה אינם כוללים את כל המקרים של סוג מסוים שזקוקים ביאור. הכללים עצמם מתחילים תמיד במלת "לפעמים" ואף מסיימים במלה זו, ואין כלל שאינו מגביל את עצמו בהזכרת כמה מקרים שהם "חוץ" ממנו. אבל האם אפשר לחשוב לכלל מה שהולך ומשתנה ומתהפך ממקום למקום? הרי כלל מצומצם ומוגבל ובלתי-קבוע כזה כאילו אומר: אין כאן כלל!

בשל כל הקשיים האלה באו חוקרי המשנה החדשים לידי מסקנות קיצוניות שעומדות בניגוד גמור לכל מה שנמסר לנו מפי חכמי שני התלמודים, גאוני בבל ורב שרירא גאון בראשם, מפי רבותינו הראשונים ועד גדולי האחרונים. והריני מביא כאן את תמצית דבריהם ודעותיהם. זעתו של ר' נחמן קרוכמאל.

החכם ר' נחמן קרוכמאל בא בספרו "מורה נבוכי הזמן"¹⁰ לידי מסקנה, שרבי "מצא לפניו סדרי משניות גדולות וקטנות כוללות ופרטיות על פי סדר המסכיות, על פי סדר הפרשיות ועל פי סדר המדות וקשורים זולתם, וכלן משונות וחלוקות זו מזו בסדור, בניגוד ובתוכן; וקבץ בישיבתו הגדולה שהיתה אז בציפורי ובבית שערים כל השונים הרבים ששנו וגרסו באותן המשניות". הוא מוסיף ואומר: ודע שאילו היה ביד רבינו הקדוש וסיעת החכמים לעזוב מכל וכל הסדרים והקשורים והלשונות הבלתי מבוררות שקדמו להם במשניות, להתיך ולפרק כל הנמצא בהלכות לחלקיו ולנסך מהם מסכת חדשה בלשון שוה וברור כדרך שעושים בשאר המדעים וכדרך שעשה הרב (=הרמב"ם) גם בהלכות, היה הדבר נקל להם מאד לפי קיבוץ החכמים ומדעם הרב ותלמודם הכולל, והיה בזה מצד אחד טובה לא מעוטה, אלא שמכמה טעמים לא רצו בזה חכמי המעמד ההוא¹¹). תמצית דעתו של רנ"ק היא, שמשום שמירת המסורה, — מסורת

(10) פרק י"ג, עמוד רל"א (הוצאת רבידוביץ).

(11) שם עמ' רל"ב.

ההלכה ומסורת הלשון העתיקה, שגם היא משמשת סימן מובהק למסורה עתיקה — לא רצה רבי להתיר את החומר ההלכתי הישן ולארוג אותו מחדש בצורה חדשה ובסידור חדש, אלא הניח אותו כמו שהוא עם כל ניגודיו וסתירותיו הגלויות. משום כך „באו בה (במשנה) לפעמים ההלכות מוכפלות לפי המסכיות שמהן חוברה; כמו כן קרה, שבמשנה אחת בעצמה באו הלכות בסתירה נגלית או נסתרת, סתירות באמת או לפעמים רק לפי ההשקפה הקלה, וכל זה היה במשנה אחת. יותר על זה היו המשניות השונות סותרות זו את זו, גם בניגוד הדין, גם באומרים ושמותם. דרך משל: האחת שונה הלכה בסתם כאילו היא דברי הכל, לפי שהיא משנת תלמיד ששנאה בלשון רבו השונה הראשון בלי להזכיר שמו, והשנית שונים אותה הלכה כדברי יחיד, ובצדק”¹²). ורנ”ק מסכם: „ועל כן בסתימתם משנה אחת כוללת, בחרו החכמים הנזכרים בהנחת הקשורים הקודמים בהוייתם ובלשונם, ולהביא בהם האחדות והבירור והשווי והסדר כפי היותר אפשרי לבד”¹³) והנשאר בהם בהכרח מקומות הסתירה והקושי והבלתי מבואר, הניחום לבאים אחריהם להשלים המלאכה ולהתגדר בה”¹⁴) כלומר קרוכמאל סובר, שרבי עשה מה שהיה יכול לעשות באותה שעה ובאותו מצב, אבל לא השלים את מלאכתו ואף לא שכלל אותה בשלמות הראויה והניח מקום לבעלי התוספתא והברייתות ולבעלי הגמרא להתגדר בו — והם באו ופירשו את הסתומות, השלימו את החסר וגילו את הסתירות שבמשנה ואת מקורותיהם. מלאכה זו של רבי הספיקה לצורך זמנו, אף-על-פי שלא היתה שלמה (והם הסתפק להם המרפא והתועלת שהגיע בפעולתם לפי צורך זמנם, וברוך שבחר בהם ובמשנתם: ודע זה והבינהו!”¹⁵) ומה היה צורך זמנם? חיבורם של כל מיני משניות לחטיבה אחת (אף כי לא אחדותית), כלומר יצירת ספר לימוד לשונים, בלשון קצרה שיכיל את הקוטב התמציתי של כל סידרי המשניות הקדומות. אף-על-פי שקרוכמאל מהדר בלשונו למצוא זכות ושבח לרבי, והוא מביא גם את דברי רב שרירא גאון ד”מילי דמתניתין כמשה מפיי הגבורה אמרו וכאות ומופת דמיין”, בכל זאת יש לראות שכל דבריו של רנ”ק אינם אלא קובלנא כלפי רבי, על שלא ידע להשתחרר מסבל הירושה

(12) שם עמ' רל"א.

(13) הפיזור של רנ”ק.

(14) שם עמ' רל"ב.

(15) שם.

של קובצי משניות רבות ולא רצה להיות יוצר אלא רק מרכיב ועורך בלבד, ועל ידי זה גרם צער וטורח לבאים אחריו, שהצטרכו להעיר את "ערבובי ומחשכי הקישור"¹⁶.

למרות הנחתו, שקובצי משניות שונות ורבות הושקעו בתוך משנתו של רבי, מחזיק רנ"ק בדעתו של רב שרירא גאון. כבסיס כללי שמשה למשנת רבי משנתו של רבי מאיר, "שהיא היתה ביסודה הברורה והנקיה והמספקת בקיצורה יותר מכל המשניות שהיו לפני המסדרים באותה הפעם, והיא אשר תיקנו אותה וישרוה והוסיפו בה על-פי המשניות האחרות זולתה"¹⁷.

דעתו של רא"ה ווייס.

החכם ווייס אינו מקבל דעתו זו של רנ"ק והוא כותב: "טועים כל האומרים כי רבי לקח ליסוד סידורו את סדר משנתם של רבי עקיבא ורבי מאיר כאילו רבי עקיבא ורבי מאיר היו מיוחדים בזה מכל חכמי הדורות להיות מסדרי משניות. לא כן הוא, כי מה שעשו רבי עקיבא ורבי מאיר עשו כל החכמים... אבל סדר המשנה אשר יצא מתחת ידי רבי... היה בעצם וראשונה בכונה לסדר ולחבר יחד תמצית כל המשניות אשר נשנו מכל החכמים עד זמנו"¹⁸.

מתוך דברי ווייס אלה האחרונים נראה לעין, שלאמיתו של דבר דעתו דומה בעיקרה לדעת רנ"ק, ודבריו כאילו לקוחים מספר מורה נבוכי הזמן, רק בהוספת נופך קטן משלו: דחית עדותו של רב שרירא גאון שמשנתם "של רבי מאיר ורבי עקיבא הונחה ליסוד למשנתינו" — דבר שרנ"ק נזהר מלהכחישו.

ווייס מודה מכל מקום שלרבי היתה שיטה ידועה בסדור החומר הגדול שהצטבר בכל המשניות הקדומות: רבי שם לבו בעיקר להכריע בין הדעות החלוקות ולפעמים הכריע כדעת האחד במקצת וכדעת השני במקצתו. הכרעה זו נעשתה על-ידי בית-דינו ואף כשבית-הדין התנגד לדעתו של רבי הכניס רבי את הכרעת בית-הדין שלו למשנתו. לפי זה מבואר מפני מה אין הכרעתו של רבי מובאה במשנה אלא במקומות בודדים (כמו בערכין, פרק ח', ה') לפי שרבי לא הכניס לתוך משנתו

16 ביטוי של רנ"ק, שם בראש עמ' רל"ב. וראה בהקדמתו של המו"ל, פרופ' ש. רבידוביץ שאף הוא הרגיש בקובלנא זו של רנ"ק.

17 שם עמ' רל"א.

18 דור דור ודורשיו, חלק ב', עמ' 183.

אוצר החכמה

דעתו של ר' ח. אלבעק.

(19) דרכי המשנה, כלל ב'.

(20) ביטוי זה שאול מרג"ק, מורה נבוכי הזמן, ע' רל"א.

(21) דור דור ודורשיו, חלק ב', עמ' 209.

משנתו חומר רב-גוונים מבלי להשגיח על הסתירות שנמצאו בו. ולא רק סדר המשנה כולו אלא אפילו כל מסכת לעצמה, ואף פרקים ומשניות מיוחדות, מצורפות מקובצים שונים. מכאן הכפלת המשניות, שנוי הלשון בהלכות שבאות במקומות שונים והסידור של הלכות שלא במקומן הראוי להן לפי ענינן. רבי שמר בין על הלשון והסגנון ובין על הקשור והצירוף של הקבצים השונים, והכניס הכל בצורתו והויתו הראשונה, בלא תיקון כל שהוא ובלא שינוי קל מצדו. לפיכך אין מקום — לפי דעת אלבעק — לקשיות מרישא לסיפא או ממשנה למשנה וכיוצא בזה, לפי שנוסחאות המשניות שאובות ממקורות שונים והמסדר לא ראה צורך ליישרן או להשוותן, אלא סידר הכל כמו שמצא²².

שיטתו זו של אלבעק, שהיא בעקרה — כפי שאמרנו — שיטת רנ"ק בלבוש חדש אינה מניחה את הדעת, אף-על-פי שאלבעק משתדל לחזקה על ידי נתוחים סגנוניים והגיוניים שונים והשוואות של משניות מקבילות, ואף אין בה כדי לתת פתרון לכל השאלות והתמיהות שמנינו לעיל. אין הדבר מתקבל על הלב, שרבי לא עשה כלום אלא חבר וצירף חומר מעורב ומבולבל, בלא הבחנה ובלא ביקורת מצדו.

והרי ר' יוחנן בבואו ליישב את הסתירה שבין משנה אחת למשנה אחרת באותו הפרק (שבמשנה ראשונה מביא בשם חכמים ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה לחייבו באותו ואת בנו, ובמשנה שניה מביא בשם חכמים ששחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה לפוטרו מכסוי הדם, בעוד שהתנאים החולקים בדין זה של שחיטה שאינה ראויה, היינו ר"מ ור"ש, הם עצמם אינם מחלקים בין איסור אותו ואת בנו לבין חיוב כסוי הדם) מתרץ סתירה זו במאמרו: ראה רבי דבריו של ר"מ באותו ואת בנו (דשחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה לפוטרו מכסוי הדם) ושנאו בלשון חכמים. כלומר, רבי מסדר המשנה הכריע מדעתו לענין אותו ואת בנו כדעת ר"מ שמחייב אף בשחיטה שאינה ראויה לענין אותו ואת בנו, ולשם קביעת ההלכה לא הביא הלכה זו בשמו המפורש של ר"מ אלא הביאה בשם "חכמים". ולענין חיוב כסוי הדם הכריע כדעת ר"ש הפוטר מכסוי בשחיטה שאינה ראויה, ואף כאן לא הביא הלכה זו בשם ר"ש אלא הביאה בשם חכמים כדי לקבוע הלכה

22 ר' אלבעק "מחקרים על המשנה" (גרמנית) ו"מחקרים בברייתא ותוספתא", צד 171 ואילך.

כמותה. ור' יוחנן הרי היה תלמידו של רבי ובוודאי ידע את דרכי רבי בעריכת המשנה ואף את טעמי הכרעתו לכאן ולכאן במחלוקת של תנאים. לשוא משתדל החכם אלבעק להסיע את המאמר ראה רבי וכו' הנ"ל לכוונה אחרת המתנגדת לפשוטם של דברים והיא עומדת בניגוד גמור לשאר מאמרים של ר' יוחנן²³) ולא עוד אלא שפירושו זה עוקר סוגיא שלמה בגמרא שם שטורחת למצוא טעם להכרעת רבי, שבמקום אחד הוא מכריע כר"מ ובמקום שני הוא מכריע כר"ש.

אלבעק סובר שר' יוחנן לא נתכוין כלל לומר שרבי השמיט שמות התנאים שוניי ההלכות ושנאם סתם כדי לקבוע הלכה כמותם, אלא שהתנאים שוניי ההלכות ראו כן ורבי סתם כדבריהם במשנתו. ז"א שרבי מצא בקובץ של משניות אחד את משנתו הראשונה שנויה סתם כדעת ר"מ ולכן הביאה כלשונה. ובמשנתו השניה באותו פרק השתמש רבי כבר בקובץ אחר של משניות ושם גשנתה דעת ר"ש החולק על ר"מ ג"כ בסתם ולכן לקח משנה סתמית זו כמו שהיא בקובץ שני זה. המסקנא היוצאת מפירושו של א. שרבי לא הבחין כלל בין המשניות הסותרות זא"ז, אלא הביא את ההלכות המפוזרות בקובצים ישנים כמו שהן ואפילו אם הן סותרות זא"ז ואעפ"י שהן מובאות על ידו בפרק אחד. "כי כל כוונתו היתה לסדר ההלכות המפוזרות מכל בתי מדרש ולא לפסוק הלכה קצובה במשנתו." (לשונו של א.²⁴). תמיהני מאוד אם "סידור" שכזה ראוי לשם זה. זהו ערבוב ובלבול שאין כמוהו! אבל כבר מבחינת הלשון אי אפשר לקיים פירוש זה. הבטוי ראה רבי וכו' הוא כמו הבטוי אמר רבי רואה אני את דבריהם מדברי (תוספתא מנחות, פ"ח מ"ז), או אין אני רואה את דבריו של ר' נתן (כתובות צ"ג, ע"א), או הבטוי נראין לי דברי פלוני... ודברי פלוני... השגור בפי רבי במקומות הרבה בתוספתות ובברייתות בגמ',

23) מאמרי ר' יוחנן: הלכה כסתם משנה, אין לי אלא משנה (ירושלמי תרומות פ"ב, ובכ"מ), כל מקום ששנה סתם משניות דרבנן עד שיפרש לו רבו, מוכיחים שבכלל סמך ר"י על משנתו של רבי, ואפילו במקומות שבהם אומר ר"י איני יודע מי שנאה, או זו אינה משנה, או מוחלפת השיטה, וכיו"ב בטויים שבהם ר"י מגיה את המשנה אין להם שום משמעות אם נאמר שמשנתו של רבי אינה אלא ילקוט של קובצים שונים בלא כוונה של סידור. וראה מאמרי בספר היובל "שי לישעיה" לכבודו של ד"ר י. וולפסברג, "הפרשנות התלמודית למשנה."

24) ר' ירושלמי סוטה, פ"ג, ה"ו (מובא גם ע"י אלבעק) אמר ר"י ראה רבי דעתו של ראב"ש ושנה כיוצא בו. וכן להלן: א"ל רבי ראה דעתו של ראב"ש ורבי חייא רובה ראה דעתו של ר"ש אביו. ושם אין פירושו של א. הולם כלל. וכן אמר ר' גמליאל רואה אני את דברי אדמון, כתובות ק"ט, ע"א.

ובכולם הכוונה הסכמה וראיה לטובה. ואף מאמרו של ר"י הנ"ל בא להגיד שבמשנה א' נראית לרבי דעת ר"מ ולכן סתמה ובמשנה ב' נראית לרבי דעת ר"ש וסתמה ג"כ כדי להורות הלכה כמותו. הסתימה של דעות תנאים יחידים שימשה לרבי סימן של הסכמה לדעתו של תנא זה ולהורות שדעה זו הוכרעה ונתקבלה ע"י החכמים חברי בית דינו. במקומות שרבי הכריע מדעת עצמו, או שפישר בין תנאים חולקין זא"ו, ולא הסכימו עמו חכמי דורו, לא קבע הכרעתו הוא במשנה. ואלו הם המקומות שבהם אומר רבי נראין לי דברי ר'... ודברי ר'... המצויים בתוספתא וברייתות שבגמ' ואינם מובאים במשנה²⁵)

מאמרו של ר' יוחנן ראה רבי וכו' הנ"ל אינו המאמר היחידי בש"ס, אלא יש כמוהו רבים המורים בלשון מפורשת שרבי סתם לשם קביעת הלכה. כגון: א"ל רבא לר"נ ונימא מר הלכה כר' מאיר דסתם לן תנא כוותיה וכו' (פסחים י"ג, ע"א וכ"א, ע"א), "שבת החמורה ולא אתי לזלולי בה, סתם לן כר"ש דמיקל, יו"ט דקיל ואתי לזלולי בה סתם לן כר"י דמחמיר" (ביצה ב', ע"ב). רבי גופיה היכי סתם לן הכא הכי והכא הכי, אלא מעיקרא סבר לשאב"מ לוקין עליו וסתמה והדר סבר אין לוקין עליו וסתמה ומשנה לא וזה ממקומה (שבועות ד', ע"א). וכהנה רבים בש"ס ואין צורך לפורטן.

ולא רק מאמרים בודדים, כי אם כל הסוגיות בשני התלמודים יחד, כל השקלא וטריא התלמודית, הקושיות והסיעות שבש"ס (קשיא רישא אסיפא, ורמינהו, והתנן וכו"ב) מעידות נגד דעתו של אלבעק. וכי אפשר להכחיש שחכמי התלמוד²⁶), הסבוראים, הגאונים והראשונים כולם החזיקו בדעה מהופכת מזו של רנ"ק-אלבעק? אתמהה. והא לך לשונו של רב שרירא גאון ז"ל, הראשון לחוקרי המשנה: "היכא דחזי רבי מדעם ולא חזיהו רבנן בתראי פרשוהו כי היכי דלא נסמוך עליה, כגון דסתם רבי דברי יחיד

(25) ר' דוה"ר ח"ר, מפרק נ"ט ואילך, דודו"ד ח"ש, צד 184 וכן מבוא המשנה לבריל ח"ש, מצד 34 ואילך.

(26) ר' חולין פ"ו, ע"א שמקשה על רבי, שס"ד דסבר ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה והא אמר רחב"א אמר ר"י ראה דבריו של ר"ש וכו', היינו שרבי סותר דברי עצמו, ומוכח שהגמ' תפסה בפשיטות בדעתו של ר"י שרבי ראה וסתם כמותו לשם קביעת הלכה. ור' במחקרים בב"ת 276 שציין לתוס' שבועות ה', ע"א ד"ה בשבועות, וכותב "שעפ"י דברינו הם מובנים". לשון התוס' שם: זימנין דלא בעי למימר הכי (נסיב לה כתנא זה ולא סבר לה) בפרק כסוי הדם פ"ה, ע"ב ופריך הא רבי ראה דבריו של ר"ש בכסוי הדם וכו' ולא בעי למימר תני לה ולא סבר לה. ועי' בהגהות רש"ש שתרץ קושית התוס' בפשיטות. ואחריו ר"י הלוי בדוה"ר ח"ר מעמ' 202 ואילך וח"ש מעמ' 112 ברחבה. וברור שתוס' נתכונו ג"כ לכך אלא שקיצרו בלשונם.

משום דאסתבר ליה דהלכתא כוותיה ולא אסתבר להו לרבנן בתראי כההיא דמצות חליצה דכד אמר יחיד מידי וחזי רבי טעמיה דהלכתא כוותיה תאנה ליה סתמא כדאמרין באלמנה דכתובות (צ"ז, ע"ב) הא מני ר"ש היא, ומי שמת לענין מקנה משכיב מרע בשבת, מתניתין ר"י היא (ב"ב קנ"ו, ע"ב) ובהוציאו לו את הכף ואת המחטה (יומא נ"ט, ע"א) ורבות כאלה, דאמר לך מני רבי פלוני היא ואתני לה ביחידאה, אע"ג דסתמה רבי לא עבדינן כוותיה. והיכא דסתם במקום מחלוקת עדיף טפי כההיא דתנינן החליצה והמיואנין בשלשה (ריש סנהדרין) דמפרשא במצות חליצה (יבמות ק"א, ע"ב) אי נמי דתני לה למימרא דיחידאה בלשון חכמים כי היכי דלעבדון כותיה, דאמר רחב"א אמר ר' יוחנן ראה רבי דבריו של ר"מ באו"ב ושנאן בלשון חכמים וראה דבריו של ר"ש בכסוי הדם ושנאן בלשון חכמים. ומהכא גמרי דסתם ר' מאיר לאו דיליה הוא דיחידאה הוא, אלא דרבותיה הוא מר' עקיבא רביה. והלכך כד ידע רבי דהאי מימרא דר"מ באו"ב דרבותיה הוא קתני לה בלשון חכמים"). וכי ההיא דשאור ישרף דתנן וחכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת (פסחים מ"ח, ע"א) ולא תנייה בשמיה דר' מאיר דפליג עליה דר"י כי היכי דלא נטעי ונימא כסוגין בעלמא ר"מ ור' יהודה הלכה כר"י, אלא הלכה כר"מ דאמר רבא מ"ט דר"מ אין לך כל סדק וסדק מלמעלה וכו'. הרי לנו דברים מפורשים על דרכו של רבי בסתימותיו ועל כוונת ר' יוחנן במאמרו ראה רבי דבריו של ר"מ וכו'.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

(27) במבוא"ת הג"ל מצטט א. דברי רש"ג אלו ומעיר בטון חגיגי כמעט: א"כ ידע רבי אפילו שאין זאת דעתו של ר"מ אלא דעת רבותיו, ומהיכן ידע אם לא קיבל כן מתנאים שלפניו? — ואיני מבין מה רוצה א. להוכיח מכאן. רש"ג רצה רק להצדיק את הכנוי "חכמים" לדבריו של תנא יחיד, כי לא יתכן שרבי ישתמש בלשון שאינה מתאימה לאמת. וע"ז כתב רש"ג שכנוי זה מוצדק. וכדברים האלה כותב גם הרמב"ם בהקדמתו למשניות פ"ו, וז"ל: ויאמר מאן חכמים ר' פלוני ואולם יעשה זה בהיות המקבלים רבים שקיבלו מן החכם ההוא, ובעבור היות אנשי הדעה ההיא רבים, יקראם חכמים ואפילו שתהיה לאיש אחד. הרי שגם הרמב"ם משתדל להצדיק כנוי זה שאינו מתאים לאמת. ובכלל משתמשים בכנוי חכמים לשם קביעת הלכה ואפילו אם זו דעת יחיד, כמו בביצה כ"ז, ע"א: אנא מסתברא אמרי, מדקתני במתניתין ר"ש אומר וכו' וקתני לה בברייתא בלשון חכמים ש"מ מסתברא כוותיה, ועי"ש רש"י. וכן בבכורות י"ד, ע"ב ותמורה ל"ג, ע"ב אמר ר"י אמר רב זו דברי ר"ש וכו' אבל חכמים אומרים וכו' מאן חכמים תנא דבי לוי הוא. ושם ט"ו ע"א ותני זו דברי ר"ש ומחלקותו. וכן פסחים כ"ז, ע"א ואב"א בעלמא קסבר שמואל וכו' וסבר אתגיה איפכא כי היכי דניקום רבנן לאיסורא. וכן גדה ל', ע"ב חכמים היינו ת"ק וכ"ת למיסתמא רישא כדרבנן וכו'. ועי' תוס' מנחות י"ב, ע"א ד"ה וחכ"א, ונדה מ"ט, ע"א וכי תימא משום דקבעי למיסתמא כרבנן.

ברם דברי רש"ג צריכים עיון ודקדוק רב: רש"ג אינו אומר שכל המשניות הסתמיות הנמצאות במשנתנו נסתמו על ידי רבי עצמו כדי לקבוע הלכה כמותן. ודאי שרבי הכניס לתוך משנתו הרבה משניות סתמיות שמצאן כבר סתומות בסדורי המשנה הקודמים של ר"מ ור"י וכו', את הסתמות הקדומות האלו הביא רבי כמו שהן בלא שנוי מבלי שרצה להביע עי"ז את עמדתו כלפיהן. ולפיכך אנו מוצאים שרבי עצמו מודיע בברייתא שבגמרא על משנה סתמית אחת, שאין הדברים אמורים אלא לדברי ר"ע שהיה עושה חליצה כערוה אבל חכמים אומרים יש אחרי חליצה כלום ואני אומר אימתי בזמן שקדשה לשם אישות (יבמות ג"ב, ע"ב) הרי שרבי חולק על משנה סתמית שבמשנתנו, מכלל שסתימה זו אינה משלו אלא משל קודמיו.

אוצר החכמה

וכן הוא בפ"ב דיבמות משנה סתם: קטנה שחלצה תחלוץ משתגדל, ואם לא חלצה חליצתה פסולה. ובגמ' ק"ה, ע"ב מסופר שרבי פסק להתיר חליצת קטנה לאחר ששמע מפי ר"י בר"י שר' יוסי התיר חליצת קטנה²⁸.

28) ע"י שם בתד"ה קטנה שמביאים גירסת הירושלמי במשנתנו: תחלוץ משתגדל ואם לא חלצה חליצתה כשרה, ובירושלמי מוקי לה כר"מ, היינו שר"מ פוסל חליצת קטנה רק מדרבנן ובדיעבד כשרה. ור"י מכשיר אף לכתחילה. ולפי"ז של שרבי רצה להחמיר לכתחילה כר"מ ואח"כ חזר בו והתיר כר"י. ואולם אף לפי גירסה זו מוכרחים לומר שסתם משנה זו אינה מסתימותיו — קביעותיו של רבי, שהרי לא ידע רבי בראשונה על דעת המתירים. ובתוספתא פ"ב הי"ב יש כאן מחלוקת בין ר"א שאומר שם לא חלצה חליצתה פסולה, וחכמים אומרים חליצתה כשרה. ובגמרא יבמות שם פסקו להחמיר עד שתביא שתי שערות. ומוכח שבבבלי גרסו במשנה פסולה ולכן פסקו כר"מ לחומרא, ואעפ"י שרבי פסק להתיר וגם רב אמר בשם חכמים להתיר חליצת קטנה וכן בתוספתא כן, מ"מ פסקו כסתם משנתנו לחומרא, לפי שידעו שברייתא זו בשם חכמים היא דעת יחיד וכמו שאמרו שם בגמ' מאן חכמים ר' יוסי. ומתאשרים בזה דברי רש"ג באגרתו שכתב: „השתא אתו רבנן אמוראי של התלמוד ומפרשין הני מילי היכי דחזו כדחזו רבי ומגליא להו מילתא דהלכה כאותו יחיד, והיכא דלא חזו כדחזו רבי ולא מגליא להו מילתא כההיא דהמביא במס' יו"ט (ביצה ל"א, ע"א) אמר ר"י אמר שמואל אין מביאין עצים אלא מן המכונסין שבקרפף, ומקשינן והא אגן תנן מן הקרפף אפילו מן המפוזר תיובתא דשמואל, ומפרקינן מתניתן יחידא היא ואשכחן לה סייעתא מן ברייתא. והיינו שהאמוראים הכריעו לפעמים נגד רבי במקום שמצאו להם סיוע בברייתא. ועיי"ש באגרש"ג — לזין, צד 56 הערה ב'. (בשם רש"ג: וקיי"ל דאמורא דתניא כואתיה הלכתא כואתיה אע"ג דלאו סוגיא בעלמא כואתיה).

ור"א הימן בתות"א בהערה ד' לאגרש"ג, צד 48 במח"כ לא דק, עיי"ש שכתב שרב פסק כחמים נגד סתם משנה לפי שרבי חזר בו ופסק ג"כ כחכמים והלכה כחכמים. אבל באמת פסקו בגמ' שם כסתם משנה וכו"מ, ורש"ג לא נתכוון למאמר זה של רב אלא למאמר הקודם של רב בחולצת לקטן, כמו שהעיר רב"מ לזין בהערה א' עיי"ש. וכאן עלי להעיר עמ"ש רש"ג „ואשכחן לה סייעתא מן ברייתא“, שבברייתא המובאה בגמ' דביצה ל"א הנ"ל מובאה רק דעת רשב"א שהיא בהתאם עם המשנה הסתמית שלנו. ולא נמצאה שם דעת תנא אחר שמסייעת לשמואל. אמנם בתוספתא, ביצה פ"ג, מובאה גם דעת ר"ג האומר שלא נחלקו ב"ש וב"ה על מפוזרין שבקרפף

כ"ז מוכיח שהסתמיות הקודמות לא הובאו ע"י רבי במשנה כדי לקבוע הלכה כמותן, אלא שרבי מסר משניות קדומות אלו כמו שמצאן. ואמנם רש"ג מדייק בלשונו וכותב "כגון דסתם רבי דברי יחיד משום דאסתבר ליה דהלכתא כוותיה"²⁹.

וכן להלן שם: "דכד אמר יחיד מידי וחזי רבי טעמיה דהלכתא כוותיה תאנה ליה סתמא". וביתר בירור: "והיכא דסתים במקום מחלוקת עדיף טפי... א"נ דתני לה למימרא דיחידאה בלשון חכמים כי היכי דלעבדון כוותיה" הרי לנו שאין כל הסתמות מורות על קביעת ההלכה כמותן, ורק במקומות מסוימים כפי שצוינו ע"י רש"ג קבע את ההלכה ולא עוד אלא אפילו במקומות שסתם רבי כדי לקבוע הלכה לא נמשכו האמוראים הראשונים אחריו במקום שידעו שרבי הכריע כדעת יחיד עצמו ולא עפ"י הכרעת הרוב.^{1234567 n"ח} אולם כל הענין הזה עדיין לוטה בערפל.

במשנה עצמה אין אנו מוצאים סימנים נראים לעין שעל פיהם נוכל להכיר את "המשניות הקדומות" שנמסרו ע"י רבי כמו שהן, ואין אנו יודעים להבדיל ביניהן ובין הסתמות שנסתמו ע"י רבי לשם קביעת ההלכה. וכאן מצא רי"א הלוי ז"ל בקעה גדולה להתגדר בה. בפרקים רבים מרובי חשיבות הוא הולך ודן בשאלה חמורה זו בבקאות וחריפות מפ-ליאות. הסיכום של כל מסקנותיו הוא: יש להבדיל בין הסידור האחרון ובין החתימה של המשנה. הסידור האחרון נתקיים כבר בדור שקדם לרבי.

ועל מכוונסין שבשדה שיביאו, ע"מ נחלקו ב"ש וב"ה על מפורין שבשדה שב"ש אומרין לא יביאו וב"ה אומרים יביאו. לפי"ז ר"נ מקיל אפילו במפורין שבשדה וא"כ אי אפשר שמצא שמואל סיוע בברייתא זו. ועי' בהגה' הגר"א שמוחק פיסקא זו, וכן חסרה היא בכי"ע. וע"כ צ"ל שרש"ג גורס בבבלי (מכיון שאין דרכו להביא מהירושלמי) או בתוספתא כגירסת הירושלמי פ"ד, ה"ב בביצה. ושם נאמר בשם ר"נ מודים ב"ש לב"ה שמביאים עצים מן המכוונסים שבשדה ומן המכוונסים שבקרפף, וע"מ נחלקו על המפורין שבקרפף שב"ש אוסרין וב"ה מתירין. וע"כ צ"ל ששמואל החמיר כדעת ב"ש. ועי' בפירוש ר"ח שם שכתב: מתניתן יחידאה היא וכו' ור' נתן חולק עליו בתוספתא. וראינו שדעת רש"ג שמשנתנו (מביאין עצים וכו') היא מסתימת רבי ולא סתם-משנה קדום. ויש ידים לדעה זו, כי ע"י השואת סגנון המשנה עם סגנון הברייתא מתקבל הרושם שלשון המשנה המקורית היתה: מביאין עצים מן השדה ומן הקרפף, ורבי הוסיף בביאור המשנה, מן השדה — מן המכוונס, ומן הקרפף — אפילו מן המפור, והיינו שרבי ראה דברי רשב"א ופסק כמותו, ושמואל חלק עליו ופסק כר' נתן, ודו"ק.

29) וכן בכתובות צ"ג, ע"א נאמר על משנה סתמית זו משנת ר' נתן. רבי אומר אין אני רואה דבריו של ר' נתן אלא חולקות בשוה.

„בימי רבי לא רצו להוסיף ולשנות מן המטבע הקבועה של המשנה.“ מפני שכבר עבר זמן סידור המשנה וכבר נתפשטה המשנה בסידורה. ורק בקושי גדול הסכימו בימים ההם להוסיף בתוך המשנה עצמה במקום שראו צורך והכרח גמור. והשתדלותם הגדולה או היתה כדבריהם „משנה לא זזה ממקומה“, להשאיר המשנה בכל צביונה כמו שהיא. וכמו שהיתה שגורה בפי „כל“ (דוה״ר ח״ר, כרך ה', צד תל״ז). ורק בימי חתימת המשנה השתדלו להכריע בהלכות השנויות במחלוקת התנאים, הכרעה זו באה לידי ביטוי עי״ז „שעשו אותן אם סתם גמור או דברי יחיד ורבים“ (שם, צד ת״מ). עבודת חתימה זו נעשתה ברוב המקומות שבמשנה. אבל ישנם מקומות שלא הספיקו או שלא רצו להביא את ההכרעה במשנה עצמה, ורק רבי מסר — או הועד לחתימת המשנה האחרון, כלשונו של הלוי — לתלמידיו בע״פ שמשנה סתמית זו לא נסתמה על ידו ורק היא בבחינת „משנה לא זזה ממקומה“, ואין הלכה כמותה. בכיוון זה מפרש הלוי את המאמר של ר״י בירושלמי יבמות פ״ד, ה״א: „כל מקום ששנה סתם משניות דרבנן עד שיפרש לו רבו“. הלוי סובר כי ר' יוחנן עצמו, רבותיו וחבריו שישבו במתיבתא בימי חתימת המשנה קבלו את הדברים האלו מפי חותמי המשנה (שם, פרק נ״ט).

אין צורך לומר ששיטתו זו של הלוי אינה מניחה את הדעת לגמרי והיא זקוקה לבירור נוסף למעמיק, ועדיין נשארת השאלה פתוחה: מדוע קבע רבי את הכרעתו במקומות ידועים במשנה עצמה ולא קבע אותה במקומות אחרים ורק מסרה לתלמידיו בע״פ?

ומעניין מאד, שבנקודות רבות מתקרבות דעותיו של אלבעק לדעותיו של הלוי. גם הלוי אומר כמו אלבעק, שהביטוי (סתים רבי) שבגמ' אינו אלא דרך השאלה. כך הוא כותב: „אבל כדרכם בהזכירם דברי משנה סתמית קראו זה על שם רבי לפי שאין המצוה נקראת אלא ע״ש גומרה“ (שם, צד תמ״א). אלא שהלוי אינו מגיע למסקנותיו הקיצוניות של א. שרבי בעצמו לא קבע דבריו במשנתו אלא מסר במשנתו מה שאסף מן הקובצים הישנים כדרך שנמסרו בלי שינוי כל שהוא. אבל דעה זו של א. אעפ״י שלפיה מתישבות, כמו שהוא סובר, כל השאלות וכל הקושיות, אין אנו יכולים לקבלה מפני הטעם שאמרנו למעלה, שאין הדבר מתקבל על הדעת, שרבי לא עשה כלום אלא אסף לתוך ילקוטו מכל הבא לידו.

וודאי שרבי סידר וערך את המשנה על פי עקרונות מסוימים, אלא שהם עדיין לא נתבררו לנו ועדיין אנו תוהים בדרכי החקירה. לפי דעתינו

